

**Jarkko Keskinen:** Instituutitaloustieteen nykyisiä suuntia, toim. Martti Vihanto. Turun korkeakoulujen yhteiskunnallis-taloudellinen tutkimusyhdistys: Turku 2005, s. 117-139.

## **Sosiaalinen pääoma porilaisessa kauppiasyhteisössä 1800-luvun alussa**

### 1. Uusi näkökulma menneisyyteen

Vuonna 1816 porilainen laivakapteeni Carl Fredrik Aschander haki kaupungin maistraatilta itselleen ulkomaankauppaoikeuksia, mutta sai pettymyksekseen kielteisen vastauksen. Neljä vuotta myöhemmin kirjanpitäjänä toiminut Carl Fredrik Rosenlew seiso i saman maistraatin edessä anomassa kauppia soikeuksia ja sai myönteisen vastauksen hakemukseensa. Tässä artikkelissa näiden kahden kauppia soikeuksienhakijan uran alkua tutkitaan heidän sosiaalisen suhdeverkostonsa kautta sekä painotetaan sosiaalisen pääoman merkitystä 1800-luvun kauppiasyhteisön toiminnassa. Sosiaalisen ollinen kohde tällaiselle yhteydenotolle olisi mielestäni Carl Fredrikin koulun rehtori Zachris Tamlander, joka oli naimisissa Molii

Verkostotutkimus on yhteiskuntatieteiden parissa syntynyt tutkimusmetodi. Verkosto voidaan määrittellä joukoksi toimijoita ja niiden välisiä suhteita. Verkostotutkimuksen keskeisenä tavoitteena on puolestaan verkoston toimijoiden välisten suhteiden, sekä niitä ylläpitävien ilmiöiden tutkiminen. Mika Kallioinen (2000, 14-15) määrittelee organisaation yksilöistä koostuvaksi ryhmäksi, joita liittää toisiinsa jokin yhteinen tavoite. Myös verkoston voi käsittää sosiaalisesti organisaatioksi. Miten se sitten eroaa muista sosiaalisen yhteistyön muodoista?

Walter W. Powell (1991, 268-274) jakaa organisaatiot kolmeen osaan: markkinoihin, hierarkioihin ja verkostoihin. Hänen mukaansa markkinoita kuvaa parhaiten niiden lyhytaikaisuus ja keskittyminen taloudellisen vaihdantaan. Hierarkia on puolestaan sääntöihin perustuva rakennelma, jossa toimijoiden väliset valtasuhteet rajoittavat valinnanvapautta. Yksilön asema hierarkiassa määrittelee usein myös hänen sosiaalisten suhteidensa laadun. Hierarkian rakenteesta poiketen verkosto muodostuu vapaaehtoisista, samanarvoisista suhteista, jotka eivät ole normein sidottuja. Tästä johtuen sillä ei myöskään ole näkyviä rajoja. Markkinoista verkosto eroaa suhteidensa pitkäkestoisuuden perusteella. Sen perimmäisenä tarkoituksena ei ole hetkellisen taloudellisen edun tavoittelu, vaan pidempiaikaisen, kiinteän suhteen luominen toimijoiden välille.

Yksi verkostotutkimuksen keskeisimmistä kysymyksistä on se, miten verkosto määritellään. Perinteisesti se on käsitetty kolmella eri tavalla: metaforana, teoriana ja tutkimusmetodina (Aro 1988). Muiden muotikäsitteiden tapaan verkostoa on viimeaikaisessa keskustelussa käytetty metaforan ominaisuudessa kuvaamaan kaikkea globalisoituvasta taloudesta ja tietoverkostoista aina kansainväliseen terrorismiin saakka. Tällöin metaforan tarkoituksena on ollut joko erilaisten sosiaalisten rakenteiden ulkoisten ominaisuuksien havainnollistaminen tai tiettyjen abstraktimpien kokonaisuuksien ymmärtämisen helpottaminen.

Verkostotutkimuksen kenttä on varsin hajanainen myös metodisesti. Se kattaa niin perinteisen historian tutkimuksen kuin kvantitatiivisia menetelmiä hyväkseen käyttävän verkostotutkimuksen, sekä kaiken mahdollisen niiden välille sijoittuvan verkostotutkimuksen (Hirvonen 2003, 5). Näistä juuri verkostotutkimus on kehittynyt omaksi ”tieteenalaksi” omine teorioineen, seminaareineen ja julkaisuineen.<sup>1</sup> Verkostotutkimus perustuu erilaisten verkoston sisäisiä ja ulkoisia rakenteita kuvaavien tunnuslukujen laskemiseen ja niiden analysointiin. Toimiakseen se vaatii erittäin laajan ja luotettavan aineiston, josta laskelmat voidaan tehdä. Yhteiskuntatieteissä verkostotutkimusta on käytetty hedelmällisesti muun muassa organisaatioiden sisällä tapahtuvan kommunikaation ja vallankäytön tutkimiseen (Powell, Smith ja Doerr 1994, 337). Talous- ja sosiaalishistorian tutkimuksessa verkostotutkimuksen ja verkostotutkimuksen käyttö on kuitenkin toistaiseksi ollut melko harvinaista sen vaatiman laajan lähdepohjan takia (Wetherell 1998, 125-126). Tutkimuksista saadut tulokset eivät myöskään ole olleet kovin rohkaisevia. Monimutkaisesta metodisesta apparaatista on tullut usein itsetarkoitus, joka on jättänyt varjoonsa myös varsinaisten tutkimuskysymysten tarkastellun (Padget ja Ansell 1993).<sup>2</sup>

Kansainvälisesti eniten huomiota herättäneet taloushistorialliset verkostotutkimukset ovat syntyneet taloustieteen parissa niin sanotun kliometrisen koulukunnan edustajien tekeminä. Kliometria syntyi 1950-luvun lopulla vastareaktionä uusklassisen taloustieteen tutkimuksen staattisuudelle. Se tarjosi tutkijoiden käyttöön systemaattisen teorian lisäksi myös kehittyneen kvantitatiivisen metodin. Douglass C. Northin mukaan kliometrian avulla on mahdollista saavuttaa aikaisempia tutkimustraditioita tarkempia selityksiä

---

<sup>1</sup> Verkostotutkimusta käsitteleviä aikakauslehtiä ovat mm. *Social Networks*, *Connections* ja *Journal of Social Structure*.

<sup>2</sup> Padgetin ja Ansellin artikkeli Medicien valtaannoususta Firenzessä on hyvä kuvaus Medici-suvun taustaverkoston rakenteesta ja sen toiminnasta. Metodin monimutkaisuus tekee artikkelista kuitenkin erittäin vaikeasti ymmärrettävän.

taloushistoriasta.<sup>3</sup> Tutkimusmetodin avulla syntyi 1960-70-luvuilla Amerikassa suurta huomiota herättäneitä taloushistoriallisia tutkimuksia muun muassa Amerikan orjataloudesta ja rautatieverkoston rakentamisen vaikutuksista Amerikan talouskasvuun. Uuteen nousuun kliometria nousi 1990-luvun alussa uuden institutionaalisen taloustieteen, sekä erityisesti Douglass C. Northin ja Robert Fogelin saamien taloustieteen Nobelin myötä (Heckman 1997, 404).

Kvantitatiiviselle kliometrialle ja verkostanalyysille on kehitetty myös vaihtoehtoja, joiden on katsottu soveltuvan paremmin historian tutkimuksen käytettäväksi. Yksi näistä syntyi 1990-luvulla Ruotsissa, jossa taloushistorian tutkijat Ylva Hasselberg, Niklas Stenlås ja Leos Müller lanseerasivat kvalitatiivisen verkostotutkimuksen käsitteen (Hasselberg, Müller ja Stenlås 1997, 2; Hasselberg 1999, 13). Se poikkesi matemaattisia kaavoja soveltavasta verkostanalyysistä siten, että sen analyysi kohdistui verkoston ulkoisten ominaisuuksien, kuten verkoston laajuuden tai tiiviyyden, sijaan verkoston sisäiseen vuorovaikutukseen. Hasselberg käsittelee väitöskirjassaan, *Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856, miten rautaruukin omistaja kykenee oman taustaverkostonsa avulla kehittämään liikeyrityksensä toimintaa*. Müller tutkii omassa väitöskirjassaan *The merchant houses of Stockholm, c. 1640-1800. A comparative study of early-modern entrepreneurial behaviour* kahden tukholmalaisen kauppiassuvun liiketoiminnan muotoja ja vertaa niitä toisiinsa. Stenlås puolestaan käsittelee väitöskirjassaan *Den inre kretsen. Industrin inflyttande över svenk partipolitik och opinionsbildning 1940-1949*, kuinka talouselämän kannalta merkittävät päätökset syntyvät pienessä yritysjohtajien muodostamassa sisäpiirissä. Nämä eri aikakausia ja muotoa käsittelevät väitöskirjat tarjoavat omaa laadullista verkostonäkökulmaansa soveltamalla erinomaisen esimerkin siitä, miten teoria ja empiria on mahdollista sulauttaa yhteen. Niiden ansioksi on luettavissa myös se, että ne osoittavat konkreettisten esimerkkien avulla, miten merkittävä osa talouselämää verkostot ja niiden sisällä tapahtuva vaihdanta itse asiassa ovat olleet kulloisessakin historiallisessa kontekstissa.

Pekka Hirvonen tuo liseniaatintyössään esille kiinnostavan ajatuksen verkostometaforan käytöstä uutena näkökulmana menneisyyteen. Hänen mukaansa yhteiskuntatieteellisten termien ja teorioiden käyttö verkostojen tutkimuksessa ei automaattisesti tarkoita sitä, että verkosto sinänsä olisi ymmärrettävä teoriana tai omana metodina (Hirvonen 2003, 6). Tästä olen Hirvosen kanssa täysin samaa mieltä. Nimenomaan näkökulmana verkostotutkimuksella on paljon tarjottavaa myös historian tutkimukselle (Granovetter

---

<sup>3</sup> "The new economic history has succeeded in overturning or at least specifying much more precisely much of the traditional historical explanation that has been made about man's recent economic past" (North 1997, 412).

1973, 1360). Verkostonäkökulma muodostaa sillan yksilön ja sitä ympäröivien laajempien rakenteiden, instituutioiden välille. Sen avulla on mahdollista tutkia, miten yksilöt muodostavat ja muovaavat ympärillään olevia rakenteita ja toisaalta myös sitä, miten nämä rakenteen vaikuttavat yksilön toimintamahdollisuuksiin.

Suomalaisessa taloushistorian tutkimuksessa on 1800-1900-luvuilla tapahtunutta Suomen talouden kansainvälistymis- ja teollistumisprosessia perinteisesti lähestytty makrohistoriallisten muuttujien kuten kansantalouden tai toimialakohtaisten tutkimusten näkökulmasta. Erityisesti 1960-luvulla aloitetun Kasvututkimuksia-projektin tutkijat, samoin kuin Riitta Hjerppe projektin tuloksia kokoavassa kirjassaan Kasvun vuosisata (1990), käsittelevät Suomen teollistumista kansantalouden näkökulmasta.<sup>4</sup> Näissä tutkimuksissa taloushistoria näyttääytyy epäpersoonallisena ja itseohjautuvana rakenteena, jossa ei ole sijaa yksittäisille toimijoille järjestelmää selittävinä tekijöinä. Todellisuudessa taloudelliset päätökset syntyvät ruohonjuuritasolla, jossa yksittäiset toimijat ovat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa. Verkostonäkökulman avulla yhteiskunnan epäviralliset ja näkymättömät rakenteet kuten verkostot on mahdollista muuntaa näkyviksi ja ottaa tarkastelun kohteeksi. Tämä puolestaan avaa ainutlaatuisen mahdollisuuden yksilöiden välisten sosiaalisten suhteiden sekä erilaisten verkostojen sisällä tapahtuvien vuorovaikutussuhteiden analysointiin (Emirbayer 1994, 1418). Verkostonäkökulman merkitystä painottaa myös se, että aikaisemmat taloustieteen ja historian tutkimuksen traditiot ovat pitkälti laiminlyöneet juuri vuorovaikutuksen ja toimijoiden välisen yhteistyön analysoinnin (North 1990). Tämä korostaa myös sosiaalisen pääoman käsitteen merkitystä taloushistoriallisen tutkimuksen apuvälineenä.

## 2. Sosiaalinen pääoma – verkoston näkymätön voimavara

Sosiaalisen pääoman käsite on kiinteä osa verkostonäkökulmaa. Verkostot on yleensä nähty sosiaalisen pääoman varastoksi, josta toimijat voivat sitä halutessaan ammentaa, tai rakenteeksi, jossa sosiaalinen pääoma ikään kuin asuu. Verkostokäsitteen tapaan myös sosiaalisen pääoman sisällöstä ja käyttömahdollisuuksista tuntuu jokaisella tutkijalla olevan oma, toisista hieman poikkeava näkökantansa. Teoreettisella tasolla käsitteen määritelmästä vallitsee tutkijoiden parissa kuitenkin konsensus. Suurin osa tutkijoista nimittäin määrittelee sosiaalisen pääoman tavalla tai toisella joko hyödyn tai edunsaannin

---

<sup>4</sup> Yrjö Kaukiainen on tarkastellut samaa prosessia merenkulun, Markku Kuisma metsäteollisuuden ja Timo Myllyntaus teknologian omaksumisen näkökulmasta.

metaforaksi, josta voi päästä osalliseksi kuulumalla tiettyyn organisaatioon tai verkostoon (Burt 2001, 202).

Pierre Bourdieu (1986, 248, käänös JK) toteaa, että ”sosiaalinen pääoma on olemassa olevien tai mahdollisten resurssien kokonaisuus, joka liittyy enemmän tai vähemmän institutionalisoituneiden suhteiden, tuttavuuksien ja tuntemisten omaamiseen”. Nämä Bourdieun mainitsemat ystävyysverkot muodostavat siis kollektiivisesti hallittua sosiaalista pääomaa, joka on verkoston jäsenten hyödynnettävissä joko heti tai pidemmällä aikavälillä. Robert Putnam (1993, 167, käänös JK) puolestaan määrittelee sosiaalisen pääoman sanomalla, että se ”viittaa tiettyihin sosiaalisten organisaatioiden rakenteisiin, kuten luottamukseen, normeihin ja verkostoihin, jotka parantavat yhteisön tuottavuutta helpottamalla sen jäsenten välistä vuorovaikutusta”. Myös James S. Coleman päätyy tutkimuksissaan samankaltaisen määritelmään. Hänen mukaansa ”sosiaalinen pääoma on määriteltävissä sen tehtävän perusteella. Sosiaalinen pääoma ei ole yhtenäinen kokonaisuus, vaan se koostuu useammista tekijöistä, joita kaikkia yhdistää kaksi yhteistä nimittäjää: ne kaikki sisältävät osia sosiaalisista rakenteista ja ne helpottavat rakenteensa sisäistä vuorovaikutusta. Aivan kuten muutkin pääoman muodot myös sosiaalinen pääoma on produktiivista. Näin ollen se helpottaa tiettyjen päämäärien saavuttamista, jotka sosiaalisen pääoman puuttuessa eivät olisi mahdollisia” (Coleman 1988, 98, käänös JK). Kaikki nämä sosiaalisen pääoman määritelmät yhdistävät käsitteen edunsaannin lisäksi myös sosiaalisiin verkostoihin sekä niiden sisäisten mekanismien kuten luottamuksen ja vuorovaikutuksen hyväksikäyttöön.

Pierre Bourdieu jakoi teoksessaan *La Distinction* (1979) pääoman kolmeen eri luokaan: taloudelliseen (raha ja vauraus), kulttuuriseen (koulutus) sekä sosiaaliseen (verkostoresurssi) pääomaan. Näiden lisäksi hän puhui myös symbolisesta pääomasta, jolla hän tarkoitti esimerkiksi tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuuluvan henkilön elämäntapoja. Bourdieu ei kuitenkaan ollut ensisijaisesti kiinnostunut sosiaalisesta pääomasta, vaan hän tarkasteli lähinnä taloudellisen ja kulttuurisen pääoman jakautumista ranskalaisessa yhteiskunnassa. Bourdieu esitti teoksessaan, että yhteiskunta rakentuu kentistä, joiden hallinnasta käydään jatkuvaa kamppailua. Tämän takia jokainen yksilö pyrkii kullakin kentällä hyödyntämään juuri sitä pääoman muotoa, jonka avulla on mahdollista saavuttaa paras mahdollinen lopputulos. Mielenkiintoiseksi tämän ajatusrakennelman tekee se, että Bourdieu katsoi pääoman voivan vaihtaa muotoaan ja oikein ruokittuna jopa lisääntyä verkoston sisällä. Esimerkkinä hän käytti esimodernin ajan luottotaloutta. Ihmiset elivät tuolloin kiinteästi sidoksissa toisiinsa henkilökohtaisten luottosuhteiden välityksellä. Sosiaalisesti pääomaksi luettavissa olevat sukulais- ja ystävyysverkot olivat näin ollen mahdollista lainanannon kautta muuntaa

menestyväksi liikeyritykseksi eli taloudelliseksi pääomaksi. Yrityksestä saadut voitot puolestaan voitiin sijoittaa seuraavan sukupolven kouluttamiseen ja taata näille parempi sosiaalinen status (Bourdieu 1986, 252-255; Ilmonen 2000, 17; Mäkelä 1994, 249-250).

Myös James S. Coleman luokitteli pääomat kolmeen eri luokkaan: fyysiseen (raha ja varallisuus), inhimilliseen (koulutus ja taidot)<sup>5</sup> sekä sosiaaliseen (verkostoedut) pääomaan. Toisin kuin Bourdieu, jonka sosiaalisen pääoman määritelmä jäi moniselitteiseksi ja hämäräksi, Coleman pyrki tarkentamaan omaa määritelmäänsä. Hänen mukaansa sosiaalinen pääoman eroaa muista pääoman muodoista: ”sosiaalinen pääoma ilmenee toimijoiden välisen vuorovaikutuksen rakenteissa. Se ei ole sidoksissa yksittäiseen toimijaan tai muihin fyysisiin tuotannontekijöihin” (Coleman 1988, 100-101, käänös JK). Sosiaalinen pääoma on siis sidoksissa verkoston sisäiseen dynamiikkaan. Millainen verkoston sitten tulisi olla, jotta se tarjoaisi mahdollisimman edullisen rakenteen sosiaalisen pääoman syntymiselle? Colemanin mukaan paras vaihtoehto sosiaalisen pääoman syntymisen kannalta on suljettu verkosto. Verkoston sulkeutuneisuus helpottaa sen sisäistä informaationkulkua sekä luo normirakenteita, jotka helpottavat keskinäisen luottamuksen syntyä verkoston toimijoiden välille. Luottamus puolestaan synnyttää yhteistoimintaa, joka vahvistaa verkoston toimijoiden yhteenkuuluvuuden tunnetta ja samalla myös heidän keskinäistä luottamustaan. Näin ollen luottamus ja yhteistoiminta muodostavat verkoston sisällä kehän, joka pyöriessään muodostaa sosiaalista pääomaa verkoston jäsenten käytettäväksi (Ilmonen 2000, 22).

Sosiaalisen pääoman käsitettä on myös kritisoitu teoreettisesti moniselitteiseksi ja ylimalkaiseksi. Jo pelkästään pääomatermin käyttö luo käsitteelle tiettyjä ennakkoodotuksia, varsinkin jos sitä yritetään rinnastaa taloudelliseen pääomaan. Sosiaalista pääomaa ei nimittäin taloudellisen pääoman tapaan voi varastoida tai sijoittaa pahan päivän varalle. Myöskään sen maksimoiminen ei ole mielekäästä, sillä liiallinen sosiaalisen pääoman hallinta voi johtaa tilanteeseen, jossa yksilön on ryhmäpaineen vuoksi alistuttava kannaltaan huonoihin päätöksiin. Sosiaalinen pääoma ei myöskään kulu käytössä, vaan päinvastoin lisääntyy vuorovaikutuksen seurauksena.

Yksi sosiaalista pääomaa vastaan kohdistettu kritiikki koskee juuri sen kulumista. Tätä argumenttia on käytetty erityisesti Colemanin suljetun verkoston mallin kritisoimiseen. Sosiaalista pääomaa syntyy kollektiivisten toimintojen, kuten vapaaehtoistoiminnan oheistuotteena. Tällainen yhteistoiminta on kuitenkin määritelmän mukaan nimenomaan

---

<sup>5</sup> Colemanin inhimillinen pääoma on mielestäni monin eri tavoin rinnastettavissa Bourdieun kulttuuriin pääomaan ja ehkä tiettyssä mielessä jopa symboliseenkin pääomaan.

yksi sosiaalisen pääoman ruumiillistumista. Voiko sosiaalinen pääoma itse olla sen avulla saavutettava etuisuus? Sama kritiikki voidaan esittää myös hieman eri tavoin. Jos lainaat ystävältäsi rahaa, käytätkö vai luotko silloin sosiaalista pääomaa (Ilmonen 2000, 22)? Colemanin sosiaalisen pääoman määritelmää on kritisoitu myös siitä, että hän näkee ”sosiaalisen rakenteen piirteenä, joita toimijat voivat käyttää omien etujensa ajamiseen” (Johanson 2004, 87). Seurauksena tästä on ollut Colemanin määritelmää soveltavien tutkimusten keskittyminen sosiaalisen vuorovaikutuksen myönteisiin piirteisiin. Suljetun yhteisön sisällä tapahtuva vuorovaikutus voi synnyttää myös negatiivisia seurauksia, kuten koulukiusausta ja sisäpiirikauppoja mafiasta tai muista rikollisorganisaatioista puhumattakaan.

Pitäisikö meidän sitten unohtaa koko sosiaalisen pääoman käsite ja keskittyä sen sijaan puhumaan verkoston yhteydessä esiintyvistä luottamuksesta ja siihen perustuvasta yhteistoiminnasta? Mielestäni ei. Sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen verkosto eivät ole rinnastettavissa toisiinsa. Verkosto tarjoaa rakenteelliset edellytykset sosiaalisen pääoman synnylle (Ilmonen 2000, 22). Sen olemassaolo on näin ollen välttämätön mutta ei riittävä edellytys sosiaalisen pääoman synnylle. Sama pätee myös luottamukseen. Keskinäisen luottamussuhteen synty ei sinänsä takaa yhteistoiminnan tai yhteisöllisten normirakenteiden syntymistä ja sosiaalisen pääoman muodostumista verkoston sisälle. Näin ollen sosiaalinen pääoma tarjoaa tutkijoiden käyttöön mielestäni ainutlaatuisen analyttisen työkalun, jonka avulla verkoston rakenteelliset ja sisällölliset puolet on mahdollista alistaa analyysin kohteeksi. Samalla se tarjoaa myös mahdollisuuden teorian ja empirian, näkyvän ja näkymättömän vuorovaikutuksen tutkimiseen.

### 3. Porilaiskauppiaiden paikallisyhteisö 1800-luvulla

Suomalainen yhteiskunta oli 1800-luvulla järjestetty merkantilististen ihanteiden mukaisesti. Käytännössä se organisoitiin jakamalla privilegioita (Ojala 1999, 244-245 ja 252). Kaupunkien etuoikeudet turvattiin erityisillä tapulioikeuksilla, joiden mukaan ne oli jaettu ulko- ja kotimaan maakauppaa harjoittaviin kaupunkeihin. Järjestelmä mahdollisti liiketoiminnan tehokkaamman valvonnan ja helpotti näin ollen erilaisten maksujen kuten tullien ja verojen keruuta. Toiminnan taustalla vaikutti myös ulkomailta saatu esimerkki. Yksittäisten henkilöiden varallisuusuoikeudet turvattiin puolestaan säätyprivilegioilla, joissa porvareille oli annettu yksinoikeus kaupan harjoittamiseen. Pori sai ulkomaankauppo-oikeudet vuonna 1765. Porilaiskauppiat eivät kuitenkaan oman saamattomuutensa ja huonojen suhdanteiden takia ehtineet juurikaan kehittää kaupungin ulkomaankauppaa ennen kuin Napoleonin masinoima mannermaasulku saartoi suomalaiskauppiat Itämeren sisälle. Sen seurauksena Englanti, joka oli suomalaisten

merkittävä kauppakumppani, muuttui vihollismaaksi. Heikkoja suhdanteita täydensi myös Porissa vuonna 1801 riehunut tulipalo, joka tuhosi lähes koko kaupungin (Höyssä ja Keskinen 2002; Saarinen 1972, 10).

Vuonna 1809 Porissa oli 2140 asukasta, joista noin kahdeksan prosenttia (179) omasi porvarisoikeuden (Ruuth 1899, Liite LXVII, väestötietoja). Näistä vain kaksitoista prosenttia eli 23 kauppiasta muodosti sen kauppiasyhteisön ylimmän kerroksen, johon tämän artikkelin analyysi kohdistuu. Kauppiasyhteisön suhteellisen pieni koko ja kauppaorganisaatioiden kehittymättömyys tarjoavat siis hyvät edellytykset Porin kauppiasyhteisön sisällä tapahtuneen verkostoitumisen ja sen sisällä vaikuttaneen sosiaalisen pääoman analysointiin. Kauppioiden pieni lukumäärä mahdollistaa myös erilaisten ristikkäissuhteiden analysoinnin. Suuremmassa yhteisössä ristikkäissuhteiden lukumäärä kasvaisi eksponentiaalisesti ja tekisi samalla niiden tarkemman analyysin lähdeteknisesti käytännöllisesti katsoen mahdottomaksi.

Douglass C. Northin (1990, 34, käännös JK) mukaan ”pienimuotoista tuotantoa ja kaupankäyntiä on läpi historian luonnehtinut henkilökohtaisiin suhteisiin perustuva vaihdanta.” Hänen kommenttinsa pätee myös Porin kauppiasyhteisöön. Perhe-, sukulaisuus- ja ystävyys-suhteet sekä sukuja toisiinsa linkittävät avioliitot olivat merkittävässä asemassa paikallisyhteisön arkea tarkasteltaessa. Avioliitot solmittiin usein ennalta harkittujen strategioiden mukaisesti. Anita Göranssonin (1990, 540) mukaan kauppiasyhteisöissä on havaittavissa kaksi erilaista avioliittostrategiaa. Ensimmäinen näistä pyrki takaamaan perheyriyksen jatkuvuuden ja toinen joko taloudellisten resurssien hankinnan tai uusien kontaktien solmimisen. Göransson ei omassa mallissaan mainitse ollenkaan sosiaalista pääomaa, mutta en näe mitään estettä sille, miksi avioliittoja ei olisi voitu solmia taloudellisen hyödyn ohella myös sosiaalisten etuuskien toivossa. Yleensä avioliitto perittiin solmimaan vähintään saman tai itseään ylemmän sosiaalisen statuksen omaavan henkilön kanssa. Porissa erityisesti sellaiset kauppiasperheet, jotka olivat joko taloudellisesti menestyneitä tai pitivät hallussaan kaupungin korkeimpia hallinnollisia virkoja, toimivat suosittuina linkittäjinä eri sukujen välillä.

Privilegioiden lisäksi myös merkantilistinen ammattikuntajärjestelmä löi oman leimansa kauppiasyhteisön arkeen luomalla selkeät raja-aidat porvarisluokan sisälle. Porvarisyhteisö jakautui kolmeen osaan. Korkeimpaan niin kutsuttuun valtaporvari- tai kauppiasluokkaan kuului 23 porvaria, joille oli annettu yksinoikeus ulkomaankaupan harjoittamiseen. Tämä privilegio takasi heille paitsi taloudellisen myös hallinnollisen ylivallan kaupungin sisällä. Kaupungin virat nimittäin jaettiin vaaleilla, joissa äänimäärä



suhteutettiin henkilön varallisuuteen. Näin ollen valta kauppiaat pystyivät halutessaan valtaamaan kaikki kaupungin merkittävimmät virka-asetat kaupungin maistraatissa ja muissa hallintoelimissä. Maistraatilla puolestaan oli valta päättää, kuka pääsi kauppiasluokan jäseneksi, ja se saattoi näin säädellä myös yhteisön sisäistä kilpailua. Toinen kauppiasluokka koostui niin sanotuista suomalaiskauppiaista<sup>6</sup>, joita kaupungissa oli yhteensä 84 henkilöä, eli huomattavasti enemmän kuin ylimmän luokan kauppiaita. Ulkomaankaupan sijaan suomalaiskauppiaat harjoittivat pienimuotoisempaa kotimaankauppaa maa- ja metsätaloustuotteilla, joita he myivät joko kaupungin sisällä tai lähiseudulla pidettävillä maalaismarkkinoilla. Kolmanteen porvarisluokkaan kuului kirjava joukko ihmisiä, joilla ei ollut muodollista koulutusta kauppiaan ammattiin. Näitä käsityöläisiä ja majatalonpitäjiä kaupungissa oli yhteensä 72 henkilöä (Mauranen 1981, 442-443; Mauranen 1981b, 188-189; Ruuth 1899, Liite LXVII väestötietoja).

Ammattikuntajärjestelmän keskeisenä tehtävänä oli taata jäsentensä toimeentulo ja riittävä ammattitaito. Toimeentulo pyrittiin takaamaan rajoittamalla jäsenien määrän kasvua sekä määräämällä ankarat rangaistukset laittomasta kaupankäynnin harjoittamisesta. Ammattitaitoa ammattikunnat valvoivat kahdella eri tasolla. Ensinnäkin käsityöläismestarit ja kauppiaat valvoivat toinen toisiaan. Lisäksi he valvoivat myös omien kisälliensä ja apulaistensa toimintaa. Tämän yläpuolella maistraatti valvoi yleisesti kaupungin kaikkien ammattikuntien toimintaa. Ammattikunnilla oli usein myös ideaalisia tavoitteita. Ylimmän luokan kauppiailta ne edellyttivät esimerkiksi nuhteetonta, sivistynyttä ja rehellistä liiketoimintaa. Käyttäytymissääntöjen rikkomista pidettiin rikkomuksena koko ammattikuntaa vastaan ja sen katsottiin pilaavan kaikkien saman ammatin harjoittajien maineen. Niinpä myös rangaistukset saattoivat olla ankaria (Castrén 1957, 132-134).

Sosiaalinen liikkuvuus tällaisessa tiukasti rajatussa yhteisössä oli vaikeaa, erityisesti jos halusi päästä ylimpään valta kauppiaiden luokkaan. Tätä statusta tuli nimittäin hakea maistraatilta, jolla ei ollut mitään velvollisuutta myöntää kauppiasoikeuksia niiden hakijoille. Valtakauppiaan oikeuksien hakeminen edellytti myös tiettyjen lakisääteisten ehtojen täyttämistä. Ensimmäinen näistä oli luku- ja kirjoitustaito. Myös kirjanpitoaidon hallintaa pidettiin edullisena. Muodollisen koulutuksen lisäksi laki vaati myös 8-12 vuoden käytännön kokemusta, joka hankittiin normaalisti työskentelemällä joko sukulaisten luona, paikallisen kauppahuoneen apulaisena tai kauppa-alueen kapteenina. Harjoittelukauden aikana mestarina toimivan kauppiaan oli opetettava suojatilleen kaikki

---

<sup>6</sup> Suomalaiskauppiaiden nimi ei viittaa siihen, että he olisivat olleet kansalaisuudeltaan suomalaisia, vaan siihen, ettei heillä ollut oikeutta käydä ulkomaankauppaa, ja heidän oli harjoitettava liiketoimintaansa oman maan rajojen sisäpuolella.

kaupankäynnin salat aina kirjeenvaihdon hoitamisesta tilinpitoon. Merkittävä osa harjoittelua oli apulaisen tutustuttaminen paikallisyhteisön muihin kauppiaisiin sekä kauppiaiden elämäntapoihin. Suomalaiskauppiaiden luokassa tällaisia vaatimuksia ei ollut ennen vuotta 1841, jolloin tämän luokan jäseniltä alettiin vaatia luku- ja kirjoitustaitoa kauppiaan arvonimen saannin ehtona. Sitä ennen kauppiaan arvonimi siirtyi perintönä isältä pojalle (Castrén 1957, 134-135; Mauranen 1981b, 188).

#### 4. Kauppiasoikeuksien hakijat – epäonnekas ja menestyjä

##### *Carl Fredrik Aschander*

Carl Fredrik Aschander haki vuonna 1816 Porin kaupungin maistraatilta oikeutta ulkomaankaupan harjoittamiseen ja avoimen kauppapuodin ylläpitämiseen kaupungissa. Muodollisesti hänen hakemuksensa täytti kaikki lain vaatimukset. Hän oli nuoruudessaan käynyt koulua ja oli oppinut siellä lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Sen lisäksi hän työskenteli kymmenen vuoden ajan Itämeren kauppaa harjoittavan laivan kapteenina. Kapteenin virkaa hoitaessaan hän harjoitti sen ohessa myös pienimuotoista kauppaa omaan laskuunsa sekä oppi puhumaan saksaa lukuisten saksalaissatamissa käyntiensä aikana.<sup>7</sup> Ylimmän kauppiasluokan jäsenyyden myöntämiselle ei siis ollut mitään lain säätämiä esteitä. Maistraatti päätti kuitenkin hylätä Aschanderin hakemuksen vedoten siihen, että hakijalla ei ollut riittävästi käytännön kokemusta kaupankäynnistä. Tämä oli tekosyy, sillä varsinainen hylkäämissyy on nähtävissä maistraatin pöytäkirjoista. Maistraatti olisi ollut valmis myöntämään Aschanderille kauppiasoikeudet, mutta kaupungin ylimmän kauppiasluokan vastustuksen johdosta se päätti hylätä hakemuksen. Valtakauppiaat nimittäin katsoivat, että jos Aschanderin kaltaisille hakijoille myönnetään kauppiasoikeudet, voi kuka tahansa palkollinen, joka omaa muutaman vuoden kokemuksen alalta, kivuta korkeimpaan kauppiasluokkaan – ja se ei ilmeisesti ollut hyväksyttävää (Ruuth 1899, 406-407).

Tämänkaltainen vastustus osoittaa, että muodollinen pätevyys ja käytännön kokemus eivät riittäneet kauppiasoikeuksien saamiseen, mikäli hakijalta puuttui sosiaalista pääomaa. Bruno Latourin mukaan verkostokäsitys sopii hyvin erilaisten valtasuhteiden kuvaukseen (Latour 1996, 369-381; ks. myös Stenlås 1998). Ne, jotka kuuluvat tiettyyn

---

<sup>7</sup> Kapteenin palkka koostui yleensä tietyn kiinteä summan lisäksi ns. kaplaakista, joka takasi 5 prosenttia laivan lastitilasta kapteenin omaan käyttöön. Kaplaakijärjestelmän tarkoituksena oli taata, että kapteenit pyrkivät saavuttamaan liiketoimissaan parhaan mahdollisen tuloksen. Näin ollen järjestelmän edellytyksenä oli myös se, että kapteenit ylläpitivät tarkkaa kirjanpitoa aluksen menoista ja tuloista (Ojala 1997a, 120-121; Ojala 1997b, 334-335).

verkostoon tai ryhmittymään, pitivät usein valtaa yhteisön sisällä. Vastaavasti ne, jotka on joko jätetty tai ovat jääneet tällaisten verkostojen ulkopuolelle, ovat kykenemättömiä ajamaan omia etujaan yhteisön sisällä, koska heitä ei valtaapitävien silmissä ole edes olemassa aktiivisina toimijoina. Latourin teoria tuntuisi pätevän myös Aschanderiin. Hän ei kyennyt tukeutumaan verkostosta saatavissa olevaan sosiaalisen pääoman apuun hakemuksensa läpimenon takaamiseksi, koska hän tai hänen sukulaisensa eivät kuuluneet kauppiasyhteisön sisäpiiriin.

Aschanderin oli oikeutta saada turvaututtava oikeustoimiin ja valitettava kaupungin maistraatin päätöksestä Senaatin talousosastolle. Ylemmällä hallintoportaalla kyse ei enää ollut sosiaalisen pääoman riittävydestä, vaan lain pykälien noudattamisesta. Niinpä talousosasto hylkäsi maistraatin tekemän päätöksen ja määräsi sen myöntämään Aschanderille täydet ulkomaankauppoikeudet kaupungissa (Ruuth 1899, 407). Valittaminen päätöksestä johti kuitenkin siihen, että Aschanderista ei ylimmän luokan jäsenyydestä huolimatta tullut koskaan sen täysivaltaista jäsentä, vaan hänet suljettiin sen sisäpiiriin ulkopuolelle. Näin ollen hän ei päässyt osalliseksi yhteisön sisällä syntyneestä positiivisesta sosiaalisesta pääomasta. Yhteisten normien rikkomisen kautta Aschanderiin kohdistunut negatiivinen sosiaalinen pääoma heijastui myös hänen liiketoimintaansa, joka pysyi melko vaatimattomana aina hänen kuolemaansa saakka vuonna 1827 (Granit-Ilmoniemi 1931, 45).

### *Carl Fredrik Rosenlew*

Toisin kuin Aschander, Carl Fredrik Rosenlew onnistui omassa yrityksessään muuntaa kulttuurinen ja symbolinen pääomansa sosiaalisiksi kontakteiksi, jotka takasivat hänelle korkeimman kauppiasluokan ja paikallisyhteisön jäsenyyden. Carl Fredrik Rosenlew saapui veljensä kanssa Poriin ensimmäistä kertaa vuonna 1808 yhdentoista vuoden ikäisenä. Pojat olivat köyhän aatelissuvun vesoja, jotka oli lähetetty kaupunkiin käymään koulua. Se, että perhe oli päättänyt lähettää pojat Rauman Lapista sijaitsevasta kodistaan koulutielle Poriin saakka, kertoo siitä, että heille oli haluttu tarjota paras mahdollinen koulutus mitä seudulla oli saatavilla. Samalla se on merkki siitä, että perheessä tiedostettiin koulutuksen suomat mahdollisuudet. Tähän saakka perheen miespuoliset jäsenet olivat perinteisesti palvelleet armeijan leivissä. Venäjään liittämisen myötä Suomen armeija oli lakkautettu ja sota-aatelin aika alkoi olla ohi. Toimeentulo oli siis etsittävä jostain muualta. Porin triviaalikoulu tarjosi tähän hyvät mahdollisuudet, sillä sen kautta saattoi päästä Turun Akatemian opiskelijaksi ja luoda itselleen akateemisen uran (Lagus 1928 1-4; Nikula 1953, 9-10).

Käytyään triviaalikoulua kahden vuoden ajan Carl Fredrik siirtyi luokalle, jonka opetus oli suunnattu kauppiaaksi aikoville (Nikula 1953, 10-11). Luokalla painotettiin latinan sijaan laskentoa sekä kirjeiden kirjoittamista ruotsiksi ja latinaksi. Syytä luokan vaihdokseen ei lähteistä voi löytää. Asiaan on saattanut kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi Carl Fredrikin isän kuolema luokanvaihtoa edeltävänä vuonna 1809. Tämä merkitsi takaiskua perheen toimeentulolle, ja perheen oli siitä lähtien tultava toimeen upseerien leskille maksettavalla pienellä lesken eläkkeellä. Perheen niukasta toimeentulosta kertoo Carl Fredrikin äidin Ulrika Rosenlewin kuoleman jälkeen vuonna 1829 kirjoitettu perunkirja. Siitä käy ilmi, että perikunnalla oli saatavia 738 hopearuplan verran, kun taas velat nousivat 754,20 ruplaan (Ulrika Rosenlewin perukirja 3.8.1829, THOA Ecm 2, TMA). Perheen taloudellisen tilan heikentyminen merkitsi myös sitä, että perheellä ei enää ollut varaa kouluttaa molempia poikiaan, vaan näistä nuorimman oli itse hankittava toimeentulonsa. Toisaalta päätökseen on saattanut vaikuttaa myös se seikka, että Porin kauppiaat vaikuttivat hyvin menestyviltä liikemiehiltä. Kaupungista nimittäin löytyi tavallisten porvareiden lisäksi myös aatelisia, jotka olivat luoneet itselleen menestyksekkään liikemiesuran (Lagus 1928, 5; Ruuth 1899, 401-402).

Carl Fredrik valmistui koulusta 15 vuoden ikäisenä ja onnistui pääsemään välittömästi erään porilaisen kauppiaan apulaiseksi suorittamaan harjoitteluaan. Aluksi hänet otettiin toimeen vain kokeeksi, mutta kaksi vuotta myöhemmin, vuonna 1814, hän asui jo virallisesti kauppahuoneen tiloissa (Nikula 1953, 10-12; Lagus 1928, 4-9). Kauppahuone oli erittäin arvostettu ja sen omistaja kauppaneuvos Pehr Anton Moliis oli yksi kaupungin merkittävimmistä kauppiaista (Ruuth 1899, 358, 371 ja 394). Moliis kuului muun muassa kaupungin raatimiehiin, joita oli 1800-luvun alun Porissa vain neljä. Hän oli myös yksi kaupungin suurimman laivaston omistajista sekä kaupungissa sijaitsevan saippuan- ja suovankeittämön osakas. Tukkukauppiaan luokkaan kuuluvia porvareita oli Porin kaltaisissa pienissä kaupungeissa koko porvariskunnan suuruuteen verrattuna vain murto-osa. Moliisin kauppahuone kuitenkin kuului kiistattomasti juuri tähän ylempään kauppiaaluokkaan. Carl Fredrikillä oli siis hyvä onni päästessään suorittamaan harjoitteluaikaansa kaupungin suurkauppiaan apulaisena sen sijaan, että olisi suorittanut sen jonkun vähemmän tärkeän kauppiaan luona.

Lähteiden perusteella ei valitettavasti ole mahdollista selvittää, miksi Moliis suostui ottamaan toisesta kaupungista kotoisin olevan 15-vuotiaan muukalaisen omien siipiensä alle. Todennäköistä on kuitenkin, että Rosenlewin aatelistausta toimi hyvänä ponnahduslautana hänen etsiessään harjoittelupaikkaa. Hänen sukulaisensa ovat saattaneet käyttää omaa vaikutusvaltaansa ja yrittää täten turvata mahdollisimman hyvän harjoittelupaikan löytymisen. Luonnollinen kohde tällaiselle yhteydenotolle olisi

mielestäni Carl Fredrikin koulun rehtori Zachris Tamlander, joka oli naimisissa Moliisin sisaren kanssa. Näin ollen olisi houkutteleva todeta, että Tamlander pelasi varman päälle ja suositteli omaa lankoaan harjoittelupaikan tarjoajaksi, mutta todellisuudessa syy saattaa piillä jossain aivan muualla. Olipa syy mikä tahansa, Rosenlew hyväksyttiin Moliisin kauppahuoneen apulaiseksi ja hän saattoi näin ollen ryhtyä keräämään käytännön kokemusta kaupankäynnistä.

Vuosi vuodelta mestarin ja hänen oppilaansa välinen suhde kävi yhä läheisemmäksi. Hugo Lagus (1928, 9, käännös JK) on kuvannut tätä suhdetta sanomalla, että ”Carl Fredrikiä ei kohdeltu kuin palkollista, vaan hän oli Moliisin luota löytänyt uuden kodin, josta sai huolenpitoa ja kasvatusta.” Mestarin ja apulaisen hyvistä suhteista kertoo sekin, että Carl Fredrik asui Moliisin luona aina vuoteen 1822 saakka, eli vielä kaksi vuotta sen jälkeen kun hän oli saanut omat kauppiasoikeutensa. Tänä aikana Moliis opetti hänelle kaiken mahdollisen kaupankäyntiin liittyvän. Rosenlew oppi organisoimaan laivamatkoja ja lainasopimuksia sekä myös ottamaan selvää, mistä ja milloin mikäkin kauppatavara tuli ostaa tai myydä. Hän oppi myös luomaan uusia kontakteja ja ylläpitämään niitä kirjeenvaihdon sekä henkilökohtaisten tapaamisten avulla. Tärkein opetuksista oli kuitenkin se, että Rosenlew oppi tuntemaan oikeat ihmiset sekä paikallisyhteisön sisällä että myös ulkomaisissa satamissa. Lopulta, vuonna 1820, Rosenlew päätti, että oli aika koettaa omien siipensä kantavuutta ja hakea ulkomaankauppo-oikeuksia kaupungin maistraatilta. Moliis ja C. G. Sandelin, joka oli Moliisin hyvä liikekumppani, toimivat porvarismaksujen takuumiehinä (STO AD 392/178 1833, KA).

Samanaikaisesti Rosenlewin kanssa kauppo-oikeuksia oli hakemassa August Wilhelm Björkman. Tämän isä, entinen kaupungin raatimies, oli kuollut 12 vuotta sitten. Niinpä hänen suosittelijanaan toimi hänen holhoojansa ja kummisetänsä Johan Ascholin. Rosenlew ja Björkman ilmeisesti tunsivat toisensa jo kouluajoilta, sillä he olivat aloittaneet triviaalikoulun samaan aikaan. August Wilhelm oli kuitenkin jatkanut opintojaan Porista valmistuttuaan ja vasta päästyään ylioppilaaksi palannut takaisin Turusta antautuakseen suvun traditioidenmukaiselle kauppiaan uralle. Koulussa hän oli oppinut saksan ja ranskan kielen taidot (Kauppiasluettelo vuodelta 1853, STO KD 62/99 1854, KA). Hyvä kielitaito ja suvun perinteet eivät kuitenkaan korvanneet käytännön kokemusta, jota August Wilhelmillä ei ollut. Carl Fredrikiltä käytännön kokemusta sen sijaan löytyi.

Syntyi yhteistyösopimus, jonka taustalta on löydettävissä kauppiasoikeuksien hakijoiden suosittelijat Moliis ja Ascholin. Nämä nimittäin esittivät maistraatille, että jos heidän suojateilleen myönnettäisiin täydet kauppiasoikeudet, he perustaisivat yhdessä uuden

kauppahuoneen. Painottaakseen sanojaan he lupautuivat myös takaamaan suojattiansa porvarismaksut kuuden vuoden ajaksi sekä tarjoamaan tälle uudelle kauppahuoneelle kaiken mahdollisen apunsa tarpeen vaatiessa. Tämän kuultuaan maistraatti ei epäröinyt, vaan päätti myöntää kummallekin hakijalle täydet ulkomaankauppoikeudet sekä oikeuden pitää avointa puotia kaupungissa. Pian tämän päätöksen jälkeen syntyi uusi kauppahuone, jonka nimettiin Björkman & Rosenlewiksi (Liitteenä oleva Porin maistraatin pöytäkirja, STO AD 392/178 1833, KA; Nikula 1953, 13; Kaukamaa 1946, 146; Lagus 1928, 11).

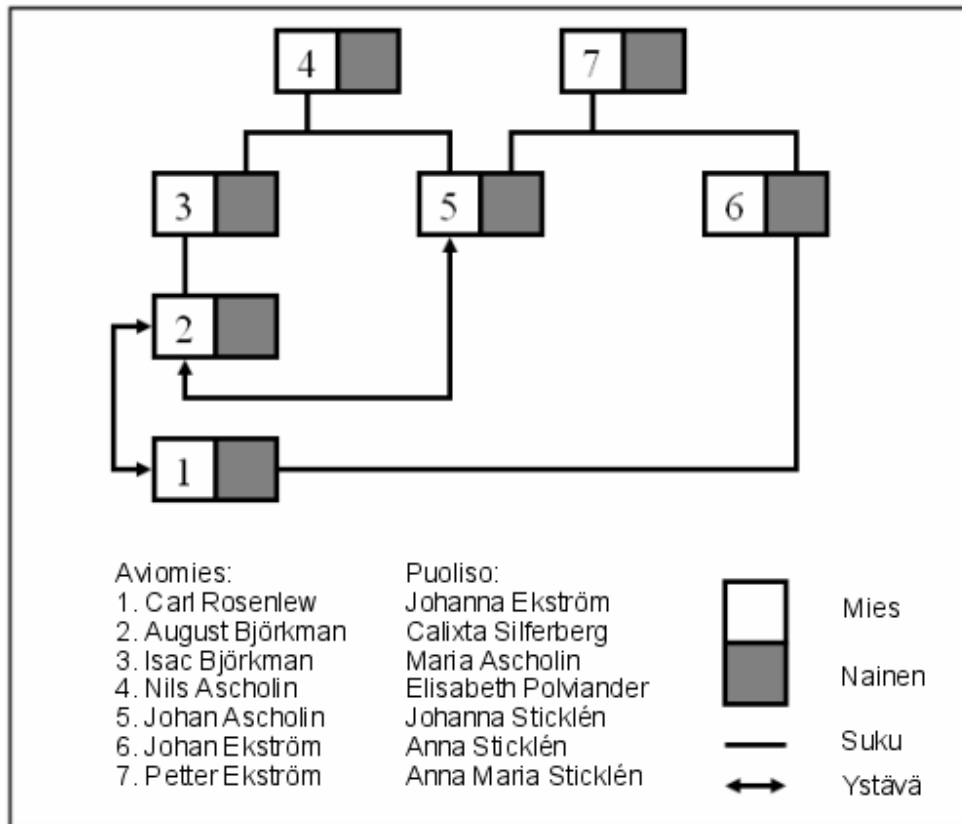
## 5. Kontaktiverkoston rakenne

Rosenlew saavutti kauppasioikeudet oman oppi-isänsä tekemän yhteistyösopimuksen kautta. Mitä tämä sopimus itse asiassa piti sisällään? Ajattelivatko sen taustalla olevat Moliis ja Aschander vain suojattiansa parasta ja halusivat sopimuksen avulla turvata heidän tulevaisuutensa, vai ajoivatko he samalla myös omia intressejään?

Ensisilmäyksellä vaikuttaisi siltä, että sopimuksen taustalla oli vain Rosenlewin käytännön kokemuksen vaihtaminen Björkmanin suvun maineeseen. Björkmanit olivat nimittäin kaupungin vanhin ja arvostetuin kauppiassuku. Tämä ei mielestäni kuitenkaan selitä tyhjentävästi sitä, miksi Moliis ja Ascholin ajoivat tämän sopimuksen aikaansaantia. Heidän arvovaltansa ansiosta Rosenlew ja Björkman olisivat luultavasti saaneet kauppasioikeudet myös ilman yhteistyösopimuksen syntyä. Sopimuksen lähempi tarkastelu paljastaakin, että Rosenlewin ja Björkmanin välinen yhteistyö toimi itse asiassa vain osana suurempaa verkostoa, joka muodostui tämän sopimuksen seurauksena.

Björkman & Rosenlew toimi linkkinä viiden merkittävän kauppiassuvun välillä, jotka olivat sidoksissa toisiinsa erilaisten sukulaisuus- ja ystävyys-suhteiden välityksellä. Tämä sukuverkosto rakentui kahdesta erillisestä klikistä. Näistä ensimmäinen koostui Björkmanin suvun ympärille muodostuneesta verkostosta, johon kuuluvat sen lisäksi myös Ascholinin sekä kristiinankaupunkilaiset Ekströmin ja Sticklénin kauppiassuvut (kuvio 1).

**Kuvio 1. Björkmanin suvun taustaverkosto.**



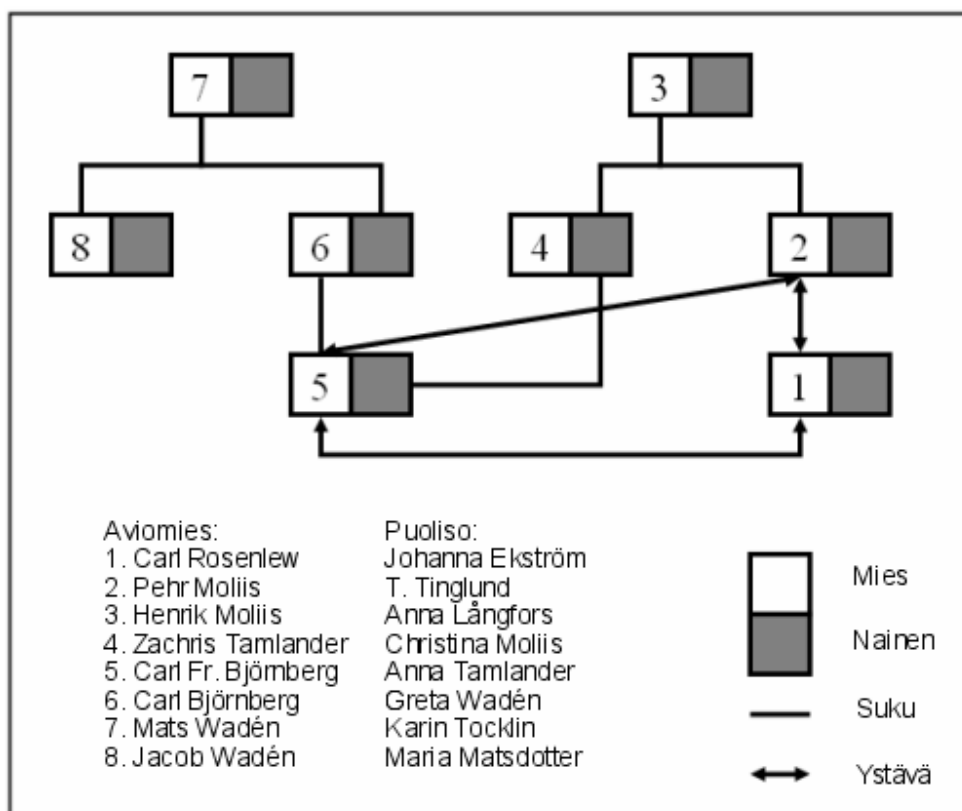
Lähde: Granit-Ilmoniemi (1931).

August Wilhelm Björkmanin (2) isä Isac Björkman (3) oli eläessään ollut erittäin menestyksenkäs liikemies ja kuulunut kaupungin kauppiasyhteisön ehdottomaan kermaan. Hän toimi muun muassa kaupungin maistraatin pitkäaikaisena jäsenenä sekä osallistui aktiivisesti kunnallispolitiikkaan. Isac oli naimisissa Maria Ascholinin (3) kanssa, jonka veli Johan Ascholin (5) toimi Isacin kuoltua heidän poikansa August Wilhelm Björkmanin holhoojana ja kauppiasoikeushakemuksen suosittelijana. Myös Ascholinit olivat Porissa erittäin arvostettu ja vaikutusvaltainen suku. Edellisten isä Nils Ascholin (4) toimi muun muassa kaupungin maistraatin jäsenenä. Johan Ascholin (5) puolestaan valittiin edustamaan kaupungin porvarissäätä vuoden 1809 valtiopäiville Porvooseen. Nimitystä korosti se, että Porvoon valtiopäivät olivat ensimmäiset Venäjän vallan aikana pidetyt ja siksi myös erittäin merkittävät suomalaisten kannalta. Poliittisen uran lisäksi Ascholinit onnistuivat myös taloudellisesti, ja olivat yksi kaupungin rikkaimmista kauppiassuvuista 1800-luvun alussa. Johan Ascholin (5) oli naimisissa Johanna Sticklénin kanssa. Tämä avioliitto yhdisti sekä Björkmanit että Ascholinit

kristiinankaupunkilaisiin Sticklénin ja Ekströmin (6-7) sukuihin. Carl Fredrik Rosenlew (1) kytkeytyi tähän verkostoon paitsi kumppanuussopimuksensa niin myös avioliiton kautta (Lagus 1928, 13). Hän solmi avioliiton Johanna Ekströmin (1) kanssa, jonka täti (5) oli aviossa Johan Ascholinin kanssa.

Verkoston toinen klikki muodostui Moliisia ympäröivästä sukuryppästä, johon hänen lisäksi kuuluivat myös Björnbergin, Tamlanderin ja Wadénin kauppiassuvut (kuvio 2).

**Kuvio 2. Moliisin suvun taustaverkosto.**



Lähde: Granit-Ilmoniemi (1931).

Carl Fredrik Björnberg (5) työskenteli apulaisena Moliisin (2) kauppahuoneessa samanaikaisesti Rosenlewin kanssa (1) Aivan kuten Rosenlewillä, myös Björnbergillä oli läheinen suhde oppi-isäänsä. Jopa niin läheinen, että hän meni naimisiin tämän siskontyttären Anna Tamlanderin (5) kanssa. Täten lienee turvallista olettaa, että Rosenlew tutustui tähän uuteen sukulaiseensa jo oman harjoittelukautensa aikana ja loi näin tietämättään pohjan myös tulevalle yhteistyölle. Kauppiasoikeuksien saannin jälkeen

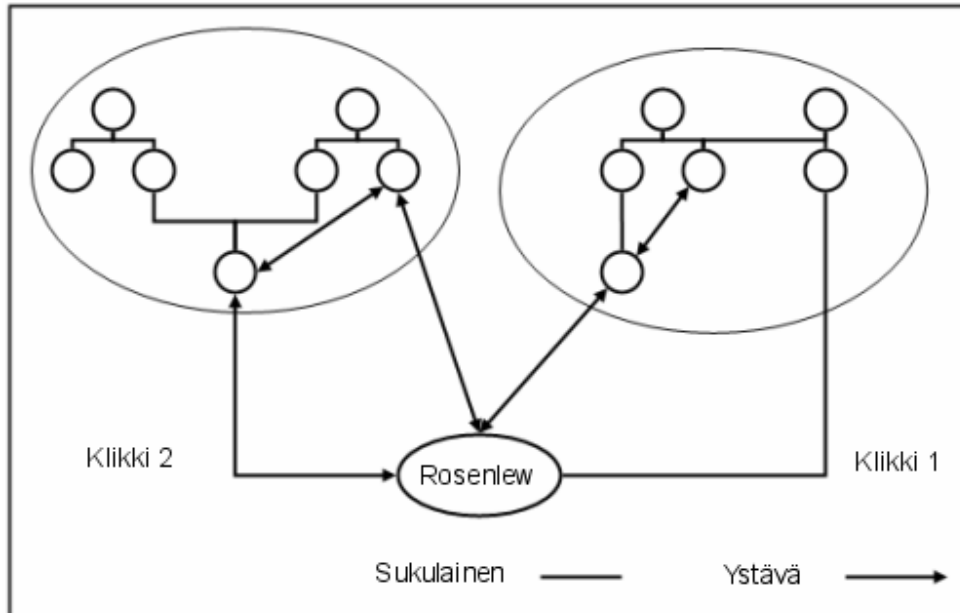


Björnberg ”oli menestyksellä ja epätavallisen hyvällä onnella harjoittanut liiketoimiaan ja kasvattanut omaisuutensa sen myötä niin suureksi, että on alle 20 vuodessa noussut kiistatta kaupungin rikkaimmaksi kauppiaksi ja harjoittaa virkaveljiään laajempaa kauppaa” (Lönegren 1948, 25-26, käänös JK). Carl Fredrik Björnbergin isä Carl Björnberg (6) oli naimisissa Greta Wadénin kanssa. Myös Wadénit kuuluivat kaupungin kauppiasyhteisön yläluokkaan. Verotusluetteloiden mukaan Gretan veli Mats Wadén nimittäin oli 1700-luvun lopussa yksi kaupungin rikkaimmista kauppiaista (Ruuth 1899, 317). Moliis oli siis jo aikaisemmin menestyksekkäästi kasvattanut omaa taustaverkostoaan omien oppipoikiensa avustuksella. Rosenlewin ja Björkmanin välinen kumppanuussopimus antoi taustaverkostolle kuitenkin aivan uudet mittasuhteet.

## 6. Sosiaalinen pääoma paikallisyhteisössä

Kumppanuussopimus Rosenlewin ja Björkmanin välillä liitti toisiinsa kaksi erillistä verkostoklikkiä ja yhdisti näin ollen kaupungin viisi ehkä merkittävintä kauppiassukua keskenään (kuvio 3).

Kuvio 3. Carl Fredrik Rosenlewin taustaverkosto



Lähde: Granit-Ilmoniemi (1931).

Sopimuksen seurauksena syntyi siis paikallistason perspektiivistä katsoen sekä poliittisesti että taloudellisesti erittäin vaikutusvaltainen suljettu sukuverkosto, joka tarjosi jäseniensä käyttöön huomattavan määrään positiivista sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoman avulla verkoston jäsenet pystyivät saavuttamaan sellaisia päämääriä, joihin heidän voimavaransa eivät yksin olisi riittäneet. Näin ollen Moliisin ja Aschanderin intressien yhdistäminen tarjosi hyvän mahdollisuuden myös uusille yrittäjille – tässä tapauksessa Björkmanin ja Rosenlewin perustaman uuden kauppahuoneen liiketoiminnan kehittämiseksi.

James S. Colemanin (1988, 98) mukaan kaikki sosiaaliset kontaktit ja rakennelmat muodostavat sosiaalista pääomaa tavalla tai toisella. Erityisen merkittävänä sosiaalisen pääoman muodostumisen ehtona Coleman pitää verkoston sulkeutuneisuutta. Hänen mukaansa juuri sulkeutuneisuus lisää verkoston jäsenten keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämä puolestaan herättää keskinäistä luottamusta ja luo verkoston sisälle erilaisia normirakennelmia, jotka alentavat keskinäisen yhteistyön aloittamiskynnystä. Porin kauppiasyhteisö on tällainen suljettu verkosto. Rosenlewin esimerkki osoittaa, että yhteisön kauppiassuvut kytkeytyivät toisiinsa erilaisten sukulaisuus- ja ystävyysuhteiden kautta. Porissa myös 1800-luvun alun taloudelliset suhdanteet sekä kehittymättömät institutionaaliset rakenteet, kuten kauppalainsäädäntö tai pankki- ja vakuutusjärjestelmä, edistivät suljetun verkoston syntyä. Yhteistyö muiden paikallisten kauppioiden kanssa oli täten luonnollinen tapa jakaa kaupankäyntiin liittyviä riskejä ja siten alentaa myös liiketoiminnasta aiheutuvia kustannuksia. Ja mitä enemmän paikallistasolla oli kauppiaita, jotka etsivät itselleen sopivaa yhteistyökumppania, sitä helpompi heidän oli löytää itselleen paras mahdollinen yhteistyökumppani oman yhteisön sisäältä.

Yhteistyökumppanin valinta perustui paikallistasolla useimmiten keskinäiseen luottamukseen tai maineeseen. Bart Nooteboom jakaa keskinäisen luottamuksen kolmeen eri kategoriaan: henkilökohtaiseen (perhesiteet, yhteisö), institutionaaliseen (lait, normit) sekä prosessiperusteiseen luottamukseen (uskollisuus, sitoutuneisuus). Hänen mukaansa “henkilökohtaiseen kontaktiin perustuvaa luottamusta ei voi ostaa: yhteisön jäseneksi voi tulla naimalla itsensä tiettyyn sukuun, mutta sisäänpääsyvaatimukset saattavat silti olla erittäin ankaria ja luottamuksen syntyminen saattaa viedä pitkän aikaa. Prosessiperusteisen luottamuksen pitää puolestaan määritelmänsä mukaisesti kasvaa. Tällaisen luottamuksen syntyä voidaan kuitenkin helpottaa luomalla sen kasvulle otolliset olosuhteet” (Nooteboom 2003, 22-23, käännös JK). Tämän määritelmän mukaisesti Rosenlewin esimerkissä on kyse lähinnä henkilökohtaisesta, sukulaisuus- ja ystävyysuhteisiin perustuvasta luottamuksesta, jonka pohjana on henkilökohtainen ystävyysuhteiden Moliisin ja Rosenlewin välillä. Toisaalta voi myös sanoa, että kyse on

sekä institutionaalista että prosessiperusteisesta luottamuksesta. Paikallisyhteisön sisäiset normirakennelmat tarjosivat nimittäin epävirallisen institutionaalisen kehikon prosessiperusteisen luottamuksen synnylle Rosenlewin ja paikallisyhteisön muiden kauppiassukujen välille. Kumppanuussopimus Björkmanin kanssa sekä avioliitto loivat Rosenlewille taustaverkoston, joka tarjosi erittäin edulliset olosuhteet prosessiperusteisen luottamuksen ja vuorovaikutuksen synnylle hänen ja paikallisyhteisön muiden kauppiaiden kesken.

Rosenlewin taustaverkoston sukujen vankka maine sekä niiden nimiin kohdistunut luottamus heijastuivat positiivisella tavalla myös Björkman & Rosenlewin liiketoimintaan ja teki heistä varteenotettavan yhteistyökumppanin yhteisön muiden jäsenien silmissä (Burt 2000, 9-10). Björkman & Rosenlewin näkökulmasta yhteistyötarjoajat olivat tervetulleita, sillä ne tarjosivat heille tilaisuuden paitsi kerätä arvokasta kokemusta liiketoiminnan harjoittamisesta myös mahdollisuuden kehittää omaa kauppahuoneorganisaatiotaan ja alentaa sen hoitamisesta aiheutuvia kustannuksia. Käytännössä tämä on nähtävissä esimerkiksi vuonna 1826, jolloin Poriin perustettiin kauppiaiden yhteistoiminnan avulla uusi laivanveistämö. Uudelta veistämöltä ensimmäiseksi vesille lasketun aluksen rakennuttajana toimi laivayhtiö, johon kuului useita paikallisen kauppaisyhteisön jäseniä. Aluksen isännäksi kuitenkin merkittiin Björkman & Rosenlew (Porin laivanmittaajankirjat 1843-47, Porin maistraatin arkisto Äöl:1, TMA; Kaukamaa 1946, 151; Kaukamaa 1941, 9). Laivan isäntä oli vastuussa aluksen käytöstä. Muut omistajat toimivat hiljaisina yhtiökumppaneina ja heille maksettiin omistusosuuksiensa mukaiset osuudet laivan tuotosta. Björkman & Rosenlew oli siis kuudessa vuodessa kohonnut kauppaisyhteisön sisällä sellaiseen asemaan, että muut kauppiassuvut luottivat sen kykyyn hoitaa laivaisännyyden mukanaan tuomat tehtävät. Kumppanuksille muiden kauppiaiden osoittama luottamus puolestaan toi mukanaan ”oman” kauppalaivan, jonka avulla he saattoivat harjoitella ulkomaankaupan käytäntöjä.

Sosiaalista pääomaa muodostuu usein muiden sosiaalisten tapahtumien sivutuotteena. Tämän takia erilaiset sosiaaliset verkostot ja muut sosiaaliset organisaatiot, jotka ovat muodostuneet joltain tiettyä tarkoitusta varten, voivat toisaalla olla huomattavia sosiaalisen pääoman lähteitä (Coleman 1988, 108, 118). Tällainen kehitys on nähtävissä myös Björkman & Rosenlewin tapauksen yhteydessä. Siitä huolimatta, että kumppanukset harjoittivat yhteistyötä monien paikallisyhteisön jäsenten kanssa, osoittautui yhteistyö heidän oman taustaverkostoonsa kuuluvien henkilöiden kanssa huomattavasti sitä hedelmällisemmäksi (Porin kaupungin tuulaakitilit 1843-47, Porin maistraatin arkisto Ga: 6-8, TMA). Kauppiaosoikeuksien saannin turvaamista varten luotu

sukuverkosto muuntui siis huomattavaksi sosiaalisen pääoman lähteeksi. Kaikkein läheisimmäksi Björkman & Rosenlewin yhteistyökumppaniksi nousi Carl Fredrik Björnberg. Aluksi yhteistyö keskittyi laivojen rakentamiseen. (Porin laivanmittaajankirjat 1826-47, Porin maistraatin arkisto Äöl:1, TMA) Kymmenessä vuodessa heidän hallussaan oli sekä lukumäärältään että kantavuudeltaan kaupungin suurin kauppalaivasto. Kuljetuskapasiteetti puolestaan poiki johtoaseman myös sahatavaran ja suolan kaupassa. Nämä olivat kaupungin merkittävimmät kauppatavarat. Samaan aikaan myös Björkmanin ja Rosenlewin vaikutusvalta paikallishallinnossa lisääntyi (Ruuth 1899, 407). Todellinen läpimurto tapahtui 1830-luvun lopulla, kun he kaupankäynnistä saamillaan varoilla perustivat Satakunnan ensimmäisen vesisahan ja siirsivät paikallisen puutavarantuotannon uudelle tasolle. Voikin sanoa, että viimeistään 1830-luvun loppuun mennessä Björkman & Rosenlewistä oli yhdessä Björnbergin kanssa tullut kaupungin rikkain ja vaikutusvaltaisain kauppahuone (Keskinen 2001, 27-35; Ruuth 1899, 401-404).

## 7. Lopuksi

Empiirinen esimerkki kahdesta kauppiasosikeuksien hakijasta osoittaa, että sosiaalisilla verkostoilla ja sosiaalisella pääomalla oli merkittävä rooli 1800-luvun porilaisessa kauppiasyhteisössä. Erityisen merkittävässä asemassa ne olivat tulokkaan urakehityksen yhteydessä. Tämä jäi ilman oikeita kontakteja helposti yhteisön ulkopuolelle eikä näin ollen päässyt nauttimaan yhteisön sisäisistä eduista. Tällöin ura saattoi jäädä Aschanderin tavoin polkemaan paikoillaan. Oikeat kontaktit sen sijaan poikivat huomattavia etuuksia, kuten Rosenlewin esimerkki osoittaa. Rosenlewin urakehitys ei kuitenkaan ole poikkeuksellinen 1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi Jari Ojalan mukaan Raahessa, Pietarsaassa ja Kokkolassa kaupunkien kauppiaseliitti muodostui yhden tai kahden merkittävän kauppiassuvun ympärille rakentuneista verkostoista.<sup>8</sup> Aivan kuten Porissa myös nämä verkostot rakentuivat erilaisten sukulaisuus- ja ystävyysuhteiden sekä erityisesti myös sukuja yhdistävien avioliittojen seurauksena.

Lisäksi voidaan sanoa, että mikäli kauppias sai suorittaa oman harjoitteluaikansa Rosenlewin tavoin kaupungin eliittiin lukeutuvassa kauppahuoneessa, hänellä oli paremmat mahdollisuudet menestyä omalla urallaan (Nikula 1953, 12-13; ks myös Kallioinen 2002, 28). Rosenlew puolestaan onnistui luomaan suosiolliset edellytykset sosiaalisen pääoman ja sitä kautta myös luottamuksen ja keskinäisen vuorovaikutuksen synnylle. Oppiaika Moliisin kauppahuoneessa loi perustan verkostolle, joka auttoi häntä

---

<sup>8</sup> Raahessa verkosto muodostui Soveliuksen ja Franzénin ympärille, Pietarsaassa Rahmin ja Roosin sekä Kokkolassa Malmien ympärille (Ojala 1999).

koordinoimaan yhteistyötä kaupungin kauppiaasyhteisön muiden jäsenten kanssa – yhteistyötä, joka lisäsi hänen taloudellisia ja sosiaalisia resurssejaan ja avasi ovet paikallisyhteisön eliittiin.

## Lähdeluettelo

### *Arkistolähteet*

Kansallisarkisto (KA)

Senaatin talousosaston arkisto, anomusdiarit 1833

Senaatin talousosaston arkisto, kirjediaarit 1854

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Porin maistraatin arkisto, laivanmittaajankirjat 1826-1847

Porin maistraatin arkisto, tuulaaktilit 1843-1847

Turun hovioikeuden arkisto, aatelisten perukirjat 1829 (THOA)

### *Lähdekirjallisuus*

*Aro, Juha* (1998) Verkosto yhteiskuntatieteellisenä metaforana. T&E 3/1998, 186-198.

*Bourdieu, Pierre* (1986) The Form of Capital. Kirjassa Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, toim. John G. Richardson. Connecticut.

*Burt, Ronald S* (2000) The Network Structure of Social Capital. Kirjassa Research in Organizational Behaviour, vol. 22, toim. Robert I. Sutton ja Barry M. Staw. Greenwich.

*Burt, Ronald S* (2001) The social capital of Structural holes. Kirjassa New direction in economic sociology, toim. Mauro F. Guillén, Randall Collins, Paula England ja Marshall Meyer. New York.

*Castren, Matti. J.* (1957) Kauppiaanuran alku 1800-luvun alkupuolen Helsingissä. Ammattikunnallisen elämän muotoja ja aatesisältöä sen viimeiseltä kukoistuskaudelta. Historiallinen Aikakauslehti 2/1957.

*Coleman, James S.* (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology 94 supplement.

*Emirbayer, M.* (1994) Network analysis, culture and the problem of agency. American Journal of Sociology 99(6).

*Granovetter, Mark S.* (1973) The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology 78.

*Granit-Ilmoniemi, E.* (1931) Porin kaupungin porvareita ja kauppiaita 1600-1880. Pori.

*Göransson, Anita* (1990) Kön, släkt och ägande. Borgerliga maktstrategier 1800-1850. Historik Tidskrift 110

- Hasselberg, Ylva* (1998) Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals Bruk 1804-1856. *Studia Historica Upsaliensia* 189. Uppsala.
- Hasselberg, Ylva – Müller, Leos – Stenlås, Niklas* (1997) History from a Network Perspective. Three Examples from Swedish Early-Modern and Modern History c. 1700-1950. Centrum för Transport- och Samhällsforskning. (CTS) Working paper 1997:C1. Uppsala.
- Heckman, James J.* (1997) The Value of quantitative evidence on the effect of the past on the present. *Cliometrics – 40 years later. American Economic Review, Papers and proceedings* 87(2), 404-408.
- Hirvonen, Pekka* (2003) Papin pojasta suurteollisuusmieheksi. Alfred Kihlman ja nousevan keskiluokan verkostot 1800-luvun Suomessa.
- Höyssä, Ari – Keskinen, Jarkko* (2002) Perinteistä kaupunkisuunnittelua uudistuvassa kaupungissa. Porin esikaupunkiongelma ja sen ratkaisuyritykset 1800-luvulla. Ennen ja Nyt - historian tietosanomat 3/2002 (<http://www.ennenjanyt.net>).
- Ilmonen, Kai* (2000) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa pääoma ja luottamus, toim. Kai Ilmonen. Sophi, Jyväskylä.
- Johanson, Jan-Erik – Siivonen, Ville* (2004) Sosiaalisen pääoman kenttä, seuraukset ja perusta organisaatiossa. *Työelämän tutkimus* 1/2004.
- Kallioinen, Mika* (2000) Kauppias, kaupunki, kruunu: Turun porvariyhteisö ja talouden organisaation varhaiskeskiajalta 1570-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Kallioinen, Mika* (2002) Verkostoitu tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukiainen, Yrjö* (1994) Owners and Masters: Management and managerial Skills in the Finnish Ocean-going Merchant Fleet, c. 1840-1880. *Research in Maritime history*, N:o 6.
- Kaukamaa, Lauri Iivari* (1941) Porin puutavarakaupasta ja metsänkäytöstä kaupungin kauppapiirissä "suuren laivanvarustustoimen" aikana 1809-1856. Helsinki.
- Kaukamaa, Lauri Iivari* (1946) Kauppahuone Björkman & Rosenlewin liiketoiminnasta 1820-50-luvuilla ja W. Rosenlew & Co:n perustaminen v. 1853. Satakunta XII. Vammala.
- Keskinen, Jarkko* (2001) Laivanvarustaja ja lankkukauppias. Rosenlewin kauppahuoneiden suhdeverkosto vv. 1820-1857. Pro gradu. Suomen historia, Turun yliopisto.
- Lagus, Hugo* (1928) W. Rosenlew & Co. Aktiebolag 1853-1928. Björneborg.
- Latour, Bruno* (1996) On actor network theory. A few clarifications. *Soziale Welt* 47, 369-381.

- Lönegren, Holger* (1948) Carl Fredrik Björnbergin sukukirja - släktbok. Ekenäs.
- Nikula, Oscar* (1953) Rosenlew-koncernen. En hundraårig utveckling från handelshus till storindustri 1853-1953. Helsingfors.
- Nooteboom Bart* (2003) Trust Process. Kirjassa The trust process in organizations. Empirical studies of the determinants and the process of trust development, toim. B. Nooteboom ja F. Six.
- North, Douglass C.* (1990) Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press.
- North, Douglass C.* (1994) Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge – New York.
- North, Douglass C.* (1997) Cliometrics – 40 years later. American Economic Review, Papers and proceedings 87(2), 412-414.
- Mauranen, T.* (1981a) Suomen taloushistoria, I. Helsinki.
- Mauranen, T.* (1981b) Porvarista kauppiaksi – Kauppiaan yhteiskunnallinen asema 1800-luvun jälkipuoliskolla. Historiallinen arkisto 76.
- Mäkelä, Johanna* (1994) Pierre Bourdieu – erottautumisen teoreetikko. Teoksessa Sosiologisen teorian nykysuuntauksia, 2, toim. Risto Heiskala. Helsinki.
- Ojala, Jari* (1997a) Henkilökohtainen on taloudellista. Teoksessa Uusi institutionaalinen taloushistoria. Johdanto tutkimukseen, toim. Juha-Antti Lamberg ja Jari Ojala. Jyväskylä.
- Ojala, Jari* (1997b) Approaching Europe: The Merchant Networks between Finland and Europe during the eighteenth and nineteenth Centuries. European Review of Economic History, 1/1997.
- Ojala, Jari* (1999) Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700-1800-luvuilla. SHS. Helsinki.
- Padget, John F. – Ansell, Christoff K.* (1993) Robust action and the rise of Medici. American Journal of Sociology 6.
- Powell, Walter W.* (1991) Neither Market nor Hierarchy: Network form of Organization. Kirjassa Markets, Hierarchies & Networks. The coordination of social life, toim. Grahame Thompson, Jennifer Frances, Rosalind Levačić ja Jeremy Mitchett. Worcester.
- Powell, Walter W. – Smith-Doerr, Laurel* (1994) Networks and economic Life. Kirjassa The Handbook of Economic Sociology, toim. Neil J. Smelser ja Richard Swedberg. New York.
- Putnam, Robert D.* (1993) Making Democracy work. Civic tradition in Modern Italy. New Jersey.
- Ruuth, J. W.* (1899) Porin kaupungin historia. Helsinki.
- Saarinen, Juhani* (1972) Porin historia III 1809-1939. Kokemäki.

*Stenlås, Niklas* (1998) Den inre kretsen. Den svenska ekonomiska elitens inflyttande över partipolitik och opinionsbildning 1940-1949. Lund: Arkiv.

*Wetherell, Charles* (1998) Historical social network analysis. *International review of social history* 43, supplement.